

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and
Education Research

|| Sayı/Issue 20 (Mart/March 2025), s. 114-127
Geliş Tarihi-Received: 20.12.2024
Kabul Tarihi-Accepted: 18.03.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.15017976

Hayvanlarla İlgili İnanışlar: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi (Kars-Ardahan-Artvin)*

Beliefs About Animals: Northeastern Anatolia Region (Kars-Ardahan-Artvin)

Elvan SALTAŞ KORKMAZ*

Öz

Çalışmada Kuzeydoğu Anadolu bölgesi Kars-Ardahan-Artvin illerinde hayvanlarla ilgili inanışlar ve uygulamalar ele alınmıştır. Hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaların uğur-uğursuzluk, ölümü düşündüren davranışlar, nazar, halk meteorolojisi, cin cızı ve al kızı gibi olağanüstü varlıklar, hayatın geçiş dönemlerinden doğum ve ölüm aşamalarında hayvanların etkileri, bereket ve bereketsizlik gibi birçok alanda etkin olduğu görülmüştür. Bölgede tespit edilen ve kökeni eski Türk inançlar sistemi olan bu inanış ve uygulamalar ele alınırken Anadolu'nun bazı bölgelerinde bulunan hayvanlarla ilgili inanışlarda örnek verilmiştir. Toplumlar zaman ve mekân değişikliği yaşasalar dahi eski inançlarından vazgeçmek yerine şekil ve biçim değiştirerek devam ettirmişlerdir. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde hayatın her aşamasında aktif rol oynayan hayvanlarla ilgili inanışların eski Türk inançlarının kalıntıları olduğu söylenebilir. Bu çalışmada köpek, kedi, at, koyun, kurt, tavuk, horoz, baykuş ve ejderha gibi hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar ele alınmıştır. Kedi, köpek, baykuş, tavuk ve horozun ölüm habercisi sayılması, kara renkte olan hayvanların uğursuz sayıldığı gibi kötü ruhlara kurban olarak verilmesi, koyun gibi zenginliği ve çokluğu temsil eden hayvanların kısırlığın tedavisinde kullanılması gibi inanış ve uygulamalar ele alınarak incelenmiştir. Ele alınan hayvanlar kendi arasında iyi temsil eden hayvanlar ve kötüyü temsil eden hayvanlar şeklinde kategoriye ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kars, Ardahan, Artvin, hayvan, inanış.

Abstract

In the study, beliefs and practices regarding animals in the Kars-Ardahan-Artvin provinces of the Northeastern Anatolia region were discussed. It has been observed that beliefs and practices related to animals are effective in many areas such as bad luck and bad luck, behaviors that suggest death, the evil eye, folk meteorology, extraordinary beings such as jinn jazz and scarlet fever, the effects of animals in the transition periods of life, birth and death stages, abundance and unfruitfulness. While these beliefs and practices detected in the region, which originate from the ancient Turkish belief system, are discussed, examples are given of beliefs about animals found in some regions of Anatolia. Even though societies experienced changes in time and place, they continued their old beliefs by changing their shape and form rather than giving up. It can be said that beliefs about animals, which play an active role in every stage of life in the Northeastern Anatolia region, are the remnants of ancient Turkish beliefs. In this study, beliefs and practices regarding animals such as dogs, cats, horses, sheep,

* Bu çalışma Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk İnanışları Kars-Ardahan-Artvin adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr., e-posta: saltaselman@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9894-8518.

wolves, chickens, roosters, owls and dragons are discussed. Beliefs and practices such as cats, dogs, owls, chickens and roosters being considered harbingers of death, black animals being sacrificed to evil spirits as they are considered unlucky, and animals representing wealth and abundance such as sheep being used in the treatment of infertility were examined.

Keywords: Kars, Ardahan, Artvin, animal, belief.

Giriş

Geçmişten günümüze kadar gelen inanışların temelleri ve ortaya çıkış sebepleri incelendiği zaman karşımıza korkular çıkmaktadır. İnsanoğlu var olduğu günden beri bilinmeyenden korkmuştur. Bilinmeyenden korkan insan kendini güvende hissetmek için birtakım inanış ve uygulamalara başvurmuştur. Zamanla bu korkuların etkisiyle bir inançlar sistemi oluşmuştur. Korkuların nedenleri yaşanan coğrafyaya ve zamana göre değişiklik gösterdiği için inançlarda da değişiklikler oluşmuştur. Dağlık ve ormanlık bir bölgede yaşayan halk dağlardan ve ormanlardan korkarken, denize yakın kişiler denizden ve fırtınadan korkmuştur. Dağlık bölgelerde yaşayan halk daha çok avcılık ve toplayıcılıkla geçindiği için hayvanlarla ilgili inanışlara başvurur. Denize kıyısı olan yerlerde yaşayan halk doğa olaylarıyla ve denizle ilgili inanışları oluşturmıştır. Genellikle avcı halklarda görünen hayvan kültü insanlar ve hayvanlar arasında güçlü bir dinsel ve büyüsel bağ oluşturmıştır. Hayvanlarla ilgili inanışların bir bölgede yoğunluk kazanması genellikle o bölgenin coğrafik şartlarına bağlıdır. Bölgenin coğrafi şartları orada yaşayabilecek hayvanları belirlemektedir. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinin dağlık ve engebeli olması bölgede küçükbaş ve büyük baş hayvancılığın yoğun olmasına neden olmuştur.

Hayatın hemen hemen her aşamasında yer alan inanış ve uygulamalarla karşılaşmak mümkündür. Toplum tarafından kabul edilen resmi dinin kuralları dışında kalan, toplum tarafından gelenek adıyla yaşatılmaya devam eden inançlara halk inançları denir. İnsanlar yaşamları boyunca etraflarında bulunan çoğu şeyle ilgili inanış oluşturmıştır bunlardan biri de hayvanlardır. Hayvanların kendileri, yaşadıkları yerler, şekil ve biçimleri, renkleri, boyutları vb. birçok özellikleri kendileriyle ilgili inanış ve uygulamaların oluşmasına sebep olmuştur. Bu inanış ve uygulamaların üzerinde bulundukları coğrafyanın ve zamanın büyük etkisi vardır. Balık deniz kıyısı olan bir yerde çok önemliyken, koyun, at ve kurt gibi hayvanlar dağlık bölgelerde daha önemlidir. Buda yaşanan coğrafyada bulunan hayvanların inanışlar üzerinde büyük etkisi olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda Kuzeydoğu Anadolu bölgesi Kars-Ardahan-Artvin illerinde hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Bölgenin dağlık olması hayvancılığın yapılmasına neden olmuştur. Örneğin bölgede koyunun hızlı üremesi zenginliği temsil ettiği için koyun doğurganlık özelliğinden doğayı kısırlığın tedavisinde kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı bölgede günümüzde hala yaşatılan inanışların ile teknolojinin gelişimiyle unutulmaya yüz tutmuş inanışların eski Türk inanç sisteminin bir uzantısı olduğunu göstermektir. Eski Türk inançlarının bölgede şekil değiştirse de aktif olduğu insanlar tarafından benimsenerek devam ettirildiği görülmektedir.

Bölgede belirlenen hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalardan bazıları şu şekildedir.

1. İyi Sembolize Eden Hayvanlar

1.1. Köpekle İlgili İnanışlar

Çalışma sahasında tespit edilen köpek ile ilgili inanışlar göz önünü alındığında köpeğin iyi hayvanlar arasında olduğu görülmektedir. Köpek evin dışında tutulan ancak

evi her türlü kötülükten ve olumsuzluklardan koruyan, kötü haberi önceden hissederek ve ev sahibine bildiren bir dosttur.

Türk inancında köpek ile ilgili inanış ve uygulamalar incelendiğinde rüyada köpek görmek uğursuzluk sayılır. Rüyada köpek gören kişinin kendisi veya ailesinden herhangi birinin öleceğine inanılır (Ersoy, 2002, s. 4). Ölüm habercisi olarak düşünüldüğü için uğursuz sayılan köpekle ilgili inanışlardan biri de Alevi inancında karşımıza çıkmaktadır. Çakala benzetilerek uğursuz olduğuna inanılır. Gökyüzüne bakarak uluması veya evin kapısının da içeri bakarak uluması ölüm haberine yorumlanır (Türkdoğan, 2019, s. 65). İç Anadolu’da ezan sırasında uyuyan köpeğin rızkını istediğine inanılır (Sinmez & Aslım, 2017).

Köpeklerin renkleri, boyutları, davranış şekilleri ve uluma biçimleri köpeklerle ilgili inanış ve uygulamaların oluşmasına neden olmuştur. Bir köpeğin uluma şekli, nerede ve ne zaman uluduğu ölüm haberinin geleceğini ve kime geleceğini gösterdiğine inanılmaktadır (Örnek, 1971, s. 16).

İç Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmalarda siyah renkte köpeklerin tehlikeli olduğu ve doğaüstü güçlerin siyah köpek kılığında gezindiği inanışı bulunmaktadır (Sinmez & Aslım, 2017, s. 212).

Köpeklerin uğurlu sayıldığı insanlara birçok konuda yardımcı olduğu doğa olaylarını önceden anladıkları ve insanları uyardıkları da bilinmektedir. Uğurlu olarak görülmesine örnek olarak Diyarbakır’da bulunan bir inanış verilebilir. Müslümanlar tarafından kuşatılan ama bir türlü alınamayan Diyarbakır’ın bir köpek yardımıyla alındığı söylenir. Kuşatma sırasında Halid Bin Velid, üç gün boyunca yemeğinin alan köpeği takip ederek köpeğin girdiği su yolu bulmuştur. Bu yolla kendisi ve askerleri şehre girmiştir. Şehrin kapıları dışarıdaki Ordu’ya açılmış ve böylece savaş kazanılmıştır (Helimoğlu Yavuz, 2017, s. 135).

Eski Türklerde şamanların koruyucu ruhları bulunmaktadır. Yeraltı dünyasına giderken yardımcı olan hayvanları simgeleyen birtakım objeleri üstlerinde taşırlardı. Bu hayvanlar ayı, kurt, kartal, at vb. hayvanlar olabilirdi. Şamanizm’de güçsüz Şaman’ın koruyucu ruhu da köpektir (Çoruhlu, 2002, s. 58).

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmalarda köpekle ilgili inanışların değişiklik gösterdiği görülmüştür. Köpeğin davranışlarıyla ilgili olanlar, rengiyle ilgili olanlar, kötü ruhlarla köpeğin ilişkisi üzerine olanlar, misafir gelmesiyle ilgili olanlar ve ev sahibiyle köpeğin arasındaki bağla ilgili inanışlar şeklinde alt gruplara ayrılabilir. Bölgede genel olarak köpek uğurlu hayvan sayılır ancak rüyalarda köpek görmek düşman sahibi olunacağına yorumlanır (Çapan, 2022, s. 85).

Türk inançlarında olduğu gibi Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde de köpek uluması uğursuzluk olarak görülür ve akla ilk ölüm haberi gelir. Uluyan köpeğin eve doğru bakması evden birinin öleceğine, köy içine bakması ise köyden birinin öleceğine yorumlanmaktadır. Ölüm haberi dışında köpeklerin uluması bölgede köpeğin evden çıkan cinleri gördüğüne bu yüzden uluduğuna yorumlanır. Ayrıca ezan okunurken uluyan köpeklerin şeytanı gördüklerine, şeytanın ezan sesinden kaçarak saklanmaya çalıştığı ve köpeğin bunu görünce şehadet getirdiğine inanılır (Kara, 2023, s. 78). Ayrıca Ardahan’ın Posof ilçesinde ezan okunurken uluyan köpeğin Allah’a “Allah’ım sen benim sahibime merhamet ver benim rızkımı versin beni kapıda unutmasın” dediğine inanılır. Köpeğin davranışlarıyla ilgili inanışlardan biri de bacadan bakmasıyla ilgilidir. Eğer köpek bacadan içeri bakarsa misafir geleceğine inanılır (Korkmaz R. , 2015, s. 68).

Köpeğin bereketle ve ekmek pişirmekle ilgili inanışlarda da yer aldığı görülmektedir. Kokusu çıktığı için sacda pişirilen ilk ekmek her zaman evin köpeğine verilir, ekmeğin daha bereketli olacağına inanılır. Kuduz köpeklerin evden uzaklaşması için başına un elenir. Teknenin son kazıntısıyla pişirilen ekmek köpeğe verilirken “Bu senin son nasibin” denir. Köpeğin ekmeği yedikten sonra köyü terk edeceğine inanılır (Çapan, 2022, s. 78).

Köpeklerin; “Sahibimin yedi oğlu olsa yedisi bir lokma verse, yedi kapının ardında doyarım” dediğine inanılır. Bu yüzden köpekleri sadık hayvanlar olarak bilinmektedir. Sadık hayvan olarak ele alınan köpeklerin kıyamet günü sahibi yanmasın diye ateşe kuyruğundan üfleyeceğine inanılır (Kara, 2023, s. 87).

Artvin’de köpek pisliği bir şeyin içine yedi kat sarıldıktan sonra kapının eşiğine asılırsa nazara iyi geleceğine inanılır (Havuz, 2018, s. 232).

1.2. Kurtla İlgili İnanışlar

Geçmişten günümüze kadar Türk toplumlarında kurda saygı duyulur ve ayrı bir değer verilirdi. Savaşçı bir toplum olan Türkler cesareti ve yüceliği simgeleyen kurdu taşıdığı bu anlamlardan dolayı Türklerin sembolü haline gelmişlerdir. Türk destanlarından da anlaşılabacağı gibi kurt Türklerin atası sayılır. Yazılı ve sözlü ürünlerde kurt yol gösterici ve kurtarıcı olarak ele alınmaktadır. Bunun en belirgin örnekleri Türeyiş ve Ergenekon Destanlarında mevcuttur (Arıcı, 2018, s. 36)

Türk coğrafyasında ve Anadolu’nun çoğu yerinde Türklerin atası olarak ele alınan kurtla ilgili birçok inanış görülür. Bu inanışlar genellikle hastalıklardan, nazardan, büyüden, kötü ruhlardan korunmak için yapılan inanış ve uygulamalardan oluşmaktadır (Öztürk, 2022, s. 76). Nevşehir’in Derinkuyu ilçesinde nazarı önlemek için kurt dişi kullanılmaktadır. Evlerin kapılarına asılan veya çocukların üzerine takılan kurt dişinin olumsuz düşünceler ve nazarı engelleyeceği düşünülür (Kabak, 2011, s. 97).

Kurdun cinsiyetine göre inanışın bulunduğu Mardin’de özellikle dişi kurdun koruyucu özelliği bulunur. Ölümün habercisi olarak rüyalara giren hayvanların arasında olan kurt kişinin rüyasına girerse ölüm gerçekleşeceğine inanılır (Ersoy, 2002, s. 4).

Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yapılan çalışmada Sarıkamış ve Çıldır ilçelerinde erkek çocuklarının büyüünce korkusuz ve yiğit olabilmeleri burunlarından kurt kılı geçirilir. Bu işlem için burunları delinir ve iğne yardımıyla delikten kurt kılı geçirilir. Bölgede kurdun koruyucu gücünden yararlanmak ve bebeği kötü ruhlardan korumak için beşiğine kurttırnağı veya kurt dişi asılmaktadır. Kars’ta kurdun dişi yeni doğan bebeğin boynuna takılırsa bebeğe nazar değmeyeceğine inanılır (Kara, 2023, s. 113).

Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde kurtlarla ilgili yapılan uygulamalardan biri de kurtağzı bağlama işlemidir. Hocalar tarafından kara saplı bıçak dualar okunarak kapatılır. Genellikle gece hayvanlar dışarda kalınca kurtlar saldırmamasın diye yapılmaktadır. Dua ile kapanan bıçak sabah tekrar açılır. Bıçak kapalı kaldığı sürece kurtların insanlara ve hayvanlara yaklaşamayacağına ve zarar veremeyeceğine inanılır (Kara, 2023, s. 113). Bu büyüsel işlem İç Anadolu bölgesinde de yapılmaktadır. Bıçağa hoca tarafından Şems ve Ayet-el Kürsü sureleri okunur ve bıçak kapatılır (Sinmez & Aslım, 2017, s. 211). Anadolu’nun birçok yerinde benzer inanışlar bulunmaktadır.

1.3. Koyunla İlgili İnanışlar

Koyun geçmişten günümüze kadar gelen süreçte zaman ve mekân değişiklik gösterdiği gibi hâkim olan din değişse bile kurban olarak sunulmaya devam etmiştir. Koyun İslamiyet’ten önce Gök Tanrıya sunulan kanlı kurbanlardan biriyken İslamiyet’le

beraber Allah'a sunulan hayvanlardan biri olarak önemi devam etmiştir. İslamiyet'tin kabulünden sonra barış, huzur ve sükûnetin sembolü olarak görülen koyun, bolluk ve bereketin de işareti sayılmaktadır (Çoruhlu, 2002, s. 150). Bu özelliklerinden dolayı çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar için yapılan birçok inanış ve uygulamada yer almaktadır.

Koyun Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde eski Türk inançlarının kalıntılarının varlığını belki de en çok gösteren hayvandır. Koyun ile ilgili inanışların çoğunluğu çocuk sahibi olmak isteyen ama olamayan kadınların yaptığı inanış ve uygulamalardır. Bolluğun ve bereketin temsili olan koyun ve koyun ürünleri kısırlığın tedavisinde kullanılır. Hamile kalmak için ebelere giden kadınlar koyun fışkısına oturtulur, koyun postuna sarılır, koyunyünü ile yapılan karışımları oturtulur veya rahme koyunun kuyruk yağı, yünü ve yumurtadan yapılan karışım sürülür. Bu şekilde kadınların hamile kalacağına inanılır (Çapan, 2022, s. 27). Kars'ta kadınların rahmine koyulan koyunyünü ve yumurta sarısı karşımı üç gün üst üste yapılmaktadır (Kara, 2023, s. 11). Eski Türk inanç siteminde bulunan temas büyüüsü ile koyunun doğurganlık ve çoğalma özelliklerinin kadına geçmesi beklenir.

Sempatik büyülerden olan temas ve taklit büyüünü Frazer şu şekilde açıklamaktadır. "İlki, benzerin kendi benzerim doğuracağı, ya da bir etkinin kendi nedenine benzediği ilkesidir; İkincisi, bir kez birbirine dokunmuş şeylerin fiziksel temas kesildikten sonra da uzaktan birbirini etkilemeye devam edeceği ilkesidir. İlk ilkeye Benzerlik Yasası, ikincisineyse Dokunma ya da Bulaşma Yasası denilebilir. Büyücü, bu ilkelerin ilkinden yani Benzerlik Yasası'ndan, istediği etkiyi yalnızca taklit etmekle yaratabileceğini, ikincisinden ise, maddi bir şeye ne yaparsa bunun o nesnenin bir zamanlar dokunduğu kişiyi, bu onun bedeninin bir parçası olsun ya da olmasın, aynı şekilde etkileyeceğini çıkarır." (2004, s. 33).

Bölgede koyun bereketin ve zenginliği sembolüdür. Koyunun bulunduğu eve fakirliğin gelmeyeceğine inanılır ve evlenecek kızların sandıklarına ilk olarak koyunyününden örme ürünler koyulur. Düğün günü gelinin önüne koç getirilirse erkek çocuk koyun getirilirse kız çocuk istendiği gösterilir. Özellikle koç katımı zamanında Kars'ta ve Çıldır'da giden koyun sürüsü ikiye bölünerek arasından geçilmez. Aksı durumda koyunların kısır kalacağına inanılır. Koyunların doğurma zamanlarında evden komşuya tuz ve ateş verilmesi uğursuzluk getirdiği gibi koyun sürüsünün önünden boş kova ile geçilmez, sütlerinin kesileceğine inanılır (Saltaş Korkmaz, 2015, s. 67).

Koyun kesildiği zaman koyunun kafasının derisini kaynanası hızlı bir şekilde çekerken et kalırsa kızı, tertemiz çıkarsa oğlu olacağına inanılır (Kara, 2023, s. 18).

1.4. Atla İlgili İnanışlar

Savaşçı bir toplum olan Türkler için at en değerli hayvanlardan biridir. Türkler için bir binek hayvanı olmaktan öte olan at kişi için en yakın arkadaştır.

"Türklerin hayatında atın yeri, hiçbir başka varlıkla ölçülemeyecek kadar büyük ve önemli olmuştur. At, bu dünyada yalnız onun silah arkadaşı olduğu için değil, öldükten sonra da öteki dünyada her bakımdan kendisinden yararlanacağına inandığı için ayrı ve eşsiz bir değer taşımaktadır. Bundan dolayı atın türü ile ilgili inançlarda, destanlarda, efsanelerde, deyimlerde ve atasözlerinde kısacası hayatın her döneminde karşımıza çıkmasını olağan karşılamak gerekmektedir. Türkler için tarihte en önemli hayvanların başında at gelmektedir" (Mollaibrahimoğlu, 2008, s. 6).

Rüyada at görmek güzel olayların yaşanacağına, kismete yorumlanırken bazen de at üstünde bulunan kişinin öleceğine yorumlanır (Ersoy, 2002, s. 4).

Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde siyah atın uğursuzluk, beyaz atın bolluk ve bereket getirdiğine inanılırken Çıldır'da tek ayağı beyaz olan atın, iyiliğe ve şansa yorumlandığı görülür. Kedi ve köpek gibi hayvanlarda olduğu gibi ata da siyah renk uğursuz olarak yorumlanmıştır.

Bölgede al kızıyla ilgili inanış ve uygulamalarda at ile ilgili inanışlara sıkça rastlanmaktadır. Al kızlarının atları sevdiği gece binerek sabaha kadar atları sürdükleri, saçlarını ördükleri söylenir. Al kızı yakalamak için atların üzerine katran sürüldüğü bilgisi bulunmaktadır (Havuz, 2018, s. 169). Ayrıca lohusa kadını ve bebeği al basmasından korumak için yatağın etrafın atkılı çekilir, başucuna at nalı, at koşumunda kullanılan malzemeler koyulur ve bu şekilde al basmasından korunacaklarına inanılmaktadır. Al basması durumunda ise kadının yanına at getirilerek kişnetilir bu şekilde kadında bulunan al kızının ata geçeceğine inanılır (Çapan, 2022, s. 38).

At gibi at koşumunda kullanılan ve at ile bağı olan ürünlerde uğurlu olarak görülmektedir. At nalının nazara karşı kullanılması, at kılının veya koşum aletlerinin kötü ruhlara karşı kullanılması, at kafatasının yağmur duasında kullanılarak suya konulması, tarlalara bereket vermesi için tarlaya asılması gibi birçok inanış ve uygulama bulunmaktadır.

Kötü ruhlardan korunmak için kullanılan at ve malzemeleri genellikle nazara karşıda kullanılmaktadır. At nalı buna en güzel örneklerdendir. Dış kapıya at nalı asılır ya da çivilenirse o eve kötü ruhlar giremez. Ayrıca dağda yalnız kalan kişiler gece uyurken etraflarına at kılıyla çember çizerek uyursalar güvende olduklarına inanırlar. Hiçbir varlığın bu çember içine giremeyeceğine inanılır (Kara, 2023, s. 114).

Bölgede özellikle Artvin'de yağmur duasına çıkan hocalar yağmur yağması için at kafatasına dualar yazılarak akan nehre bırakılır.

Ardahan'ın Ölçek köyünde eskiden erken doğan bebekler, yeni doğum yapmış atın perdesine konularak yaşatılmaya çalışılırdı. Ardahan'da atlar doğum yaparken yavrunun içinden çıkarıldığı bu kalın perde zarar verilmeden alınır ve saklanırmış. Daha sonra erken doğan bebekler bunun içine konularak yaşatılmaya çalışılmış (Saltaş Korkmaz, 2024, s. 98).

Atların davranışlarına bakarak bazı inanış ve uygulamalar oluşturulmuştur. Bunlardan bazıları ahırda bulunan at acı acı kişnerse evden bir cenaze çıkacağına, at ayağı geri geri sürerse, sahibinin öleceğine inanılır (Çapan, 2022, s. 98).

İlkbaharda gebe kadın ata binerse, atın düşük yapacağına inanılır. Gebe kadın ata bakarsa bebeğin çirkin olacağına, bebeğin dudakları ve kulakları büyük olacağına inanılır (Korkmaz, 2015, s. 76)

2. Kötüyü Sembolize Eden Hayvanlar

2.1. Kediyle İlgili İnanışlar

Genel olarak kedinin nankör olduğuna inanılmaktadır. Evde yaşayan kedinin olumsuz bir durumda ev ilk terk eden canlı olduğuna inanılır (Öztürk, 2022, s. 206). İç Anadolu'da kedilerin davranışlarının meteoroloji hakkında bilgi verdiğine inanılır. Kediler ateş başında kuyruğuyla oynarsa o senenin kışı ağır ve zor geçer (Sinmez & Aslım, 2017, s. 212). Bingöl'de kedi mübarek hayvanlar arasında görülür çünkü peygamberi, yılandan koruduğuna inanılmaktadır. Ayrıca bölgede Hz. Ali'nin kedinin başını okşadığı için dört ayaküstüne düştüğü inanışı bulunmaktadır (Irmak, 2018, s. 56). Genel olarak dini inanç sisteminde kedinin ayrı bir önemi olduğu bunun için de "dokunulmazlığı" olduğu söylenebilir. Kedinin canına kıyan kişinin bu günahının

affedilmesi için yedi köprü veya yedi cami yaptırması gerektiğine dair inanç hemen hemen bütün coğrafyalarda bulunmaktadır. Kedinin dinde bu kadar önemli olma sebebi Hz. Muhammed'in kediye olan sevgisindendir. Hz. Muhammed'in kucağında uyuyan kediye kaldırmamak için elbisesini kestiği inancı bulunmaktadır (Siddiq, 2019, s. 110).

Köpekler gibi kedilerinde uğursuz olarak anıldığı durumlar bulunmaktadır. Bu inanışların başında kara kedi gelmektedir. Kara kedi görmek uğursuzluk getirir inancı birçok yerde bulunmaktadır. Kara kedi gören kişilerin saçlarını üç kez çekmesi durumunda uğursuzluğun ortadan kalkacağına inanılır. Buna benzer bir uygulama Ardahan'da da bulunmaktadır. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır (Öztürk, 2022, s. 204).

Eski Türk inançlarında ak şaman kara şaman bulunurdu. Ak şaman ak kurban keserken kara şaman yeraltı Tanrılarına kara kurban sunardı. Kara olan canlıların yeraltı Tanrılarına sunulması kara rengi ile olumsuz durumları birbirine bağladığı söylenebilir (Gömeç, 2016, s. 75). Şamanizm'de kötü ruhlardan Kamos'un kedi şeklinde tarif edildiği bilinmektedir. Genellikle kara renkte bulunan hayvanların uğursuz olduğu Anadolu'da kedinin görüldüğü günde önemlidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle çarşamba günü kedi görmek uğursuzluk olarak görülür, hatta ölümün habercisi sayılır (Siddiq, 2019, s. 110).

Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde kedi ile ilgili inanışların çoğunluğunda kedi uğursuz sayılmaktadır. Olağanüstü varlıkların kedi kılığına girebildiklerine inanıldığı için genellikle kedilerden korkulur. Bölgede cin, cızı ve al kızı gibi varlıkların kişiye zarar vermek istedikleri zaman kedi kılığına girerek insanların yanına gittiklerine inanılır. Lohusa kadına ve bebeğe zarar vermek isteyen al kızı/ al karısı lohusanın olduğu odaya kedi kılığında girebilir. Genellikle al basan kadınlar al kızını kedi şeklinde tarif etmektedir. Ayrıca Kars'ta lohuseyi ve bebeği kedi baskınından korumak içinde odaya kedi alınmaz (Kara, 2023, s. 78). Bölgede var olan cızı inanışında cızaların kedi kılığına girebildikleri bu kılıktaki insanlara zarar verdikleri inancı bulunmaktadır. Hatta kedi kılığında bedenlerine aldıkları herhangi bir yaranın ya da darbenin normale döndüklerinde bedenlerinde aynen durduğu söylenmektedir. Al kızı ve cızalar gibi cinlerinde kedi kılığına girdiğine inanılır ve gece kedilere ses vermemek gerektiğine cin olabileceği inanılır (Havuz, 2018, s. 182).

Kedinin davranışlarına göre inanışları ele alırsak; Kedi elini yüzünü yalayarak temizlemeye başlarsa misafir geleceğine inanılır (Korkmaz R. , 2015, s. 65). Kedi havaya doğru zıplarsa sahibinin başına bela geleceğine, kedi yüzünü yıkarken arka tarafa doğru yıkarsa yağmur yağacağına, ön tarafa doğru yıkarsa kar yağacağına inanılır. Hasta birinin yanında kedi çok gezdiği zaman kişinin öleceğine, ölü üzerinden kedi atarsa ölünün hortlayacağına, bebeğin beşiğinde kedi yatarsa bebeğin uykucu olacağına inanılır (Düzen, 2021, s. 150).

Bölgede eskiden ölen kişiler evlerde bir gece bekletilir ve uzakta olan kişilerin gelmesi beklenirdi. Bu gibi durumlarda ölünün bulunduğu odaya kedi alınmaz, girmesine izin verilmez. Kedilerin ölü üzerinden atlaması kötüye yorumlanırken, ölünün kulaklarını, burnunu ve gözlerini yiyeceğine inanılır (Saltaş Korkmaz, 2024, s. 78)

Kedinin dokuz canlı olduğu inancı Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde de bulunmaktadır. Kedi öldüren kişinin dokuz camı, yedi çeşme yaptırması gerekir. Başka türlü günahın affedilmeyeceğine inanılır.

Bir kişinin önünden kara kedi geçerse gökyüzüne bakmaya çalışır, aksi haleden uğursuzluk getireceğine inanılır. Kara kedi görüldüğü zaman kulağın arkasından bir tutam saç çekilir. Kediye gören kişi arkasını döner ve yürümeye devam ederse

uğursuzluğun geçeceğine ya da açık camdan dışarı bakarsa uğursuzluğun geçeceğine inanılır (Kara, 2023, s. 75).

Bölgede köpekler ve kediler karşılaştırılırken kedi uğursuz köpek uğurlu olarak ele alınır. Köpeğin ev sahibi koruduğu ve onun iyiliğini düşündüğü inancına karşı kedinin nankör olduğu ve ev sahibinin kötülüğünü istediğine inanılır. Kediler genellikle ev sahibinin dokuz kızı olmasını istemiş “Sahibimin dokuz kızı olsun dokuzunun da gözü kör olsun, hepsinin yiyeceğini ben yiyeyim” dermiş. Uğursuz olarak görülen kedilerin ahiret günü sahibi sırat köprüsünden geçerken sahibinin önüne kustuğuna inanılır. Sahibinin kayarak sırat köprüsünden düşmesini istemiş.

2.2. Baykuşla İlgili İnanışlar

Eski Türklerde baykuş uyanıklığın simgesi şeklinde kabul edilir. Şamanların genellikle baykuş suretine girdikleri bilinmektedir ve şamanın ayın süresi boyunca yardımcı hayvanlarından biridir. Ayrıca şaman giysilerinde ve başlıklarında baykuş pençesi bulunmaktadır. Şaman külâhının kenarına iki, dokuz veya otuz tane ülberek denilen baykuş tüyü dikilir (Köse, 2019, s. 292).

Türk dünyasında baykuşun tüyü ve tırnağı bebekleri ve hamile kadınları nazardan korumak için kullanılmaktadır. Aynı durum kuzeydoğu Anadolu bölgesinde de bulunmaktadır. Ardahan’da ölümün haberci olduğu için uğursuz olarak kabul edilen baykuş aynı zamandan bebekleri nazardan korumak için nazarlık olarak kullanıldığı görülmüştür.

Baykuşun akşamları ortaya çıkması ve karanlıkla ilişkili olması onun uğursuz sayılmasına neden olmuştur. Baykuşun öttüğü ve durduğu yer ölümle bağlantılı görülmüş ve ölüm habercisi olarak görülmesini sağlamıştır (Siddiq A. B., 2019, s. 113). Anadolu’nun birçok yerinde baykuşun ötmesi özellikle evin yakınlarında ötmesi ölüm haberiyle birlikte ele alınmış ve kimin evine yakın ötüyorsa o evden birini öleceğine yorumlanmıştır. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde de aynı şekilde baykuş görmek uğursuzluk sayılmış, ötmesi ölüm getireceğine yorumlanmıştır (Saltaş Korkmaz E, 2024, s. 98). Farklı olarak Güneydoğu Bölgesinde baykuş katıl olarak ele alınmış ve bu yüzden uğursuz sayılmıştır. “Baykuş bir zamanlar insandı, erkek kardeşi vardı ve adı Yakup’tu. Bu iki kardeşin üvey anneleri onları ormana, yenen bir ot toplamaları için yollamış. Kızın çantası ise yırtık olduğundan dolayı, ot toplayıp içine attıkça otlar düşüyormuş. Sonra kız çantasına bakınca çantanın boş olduğunu görmüş ve kız kardeşi bütün otları erkek kardeşinin yediğini sanmış. Bu yüzden onunla tartışırken kazayla erkek kardeşini öldürmüştü. Bu pişmanlıktan dolayı yaratıcıya “beni baykuş yap, hep Yakup diyeyim” diyerek dua etmiş. Daha sonra baykuş olmuş ve her zaman Yakup der. Bu yüzden baykuşun uğursuz olduğu düşünülüyor.” (Öztürk, 2022, s. 205).

Baykuş öterse birinin öleceğine inanılır (Çapan, 2022, s. 85).

Baykuş gören kişinin başına uğursuzluk geleceğine inanılır (Kara, 2023, s. 115).

Baykuşun gözlerini, tüyünü ve ayağı bulup eşiğe asarlar (Saltaş Korkmaz, 2024, s. 61).

Bölgede baykuşun yıkık yerlerde bulunması “Baykuş, viraneleri yurt tutar” şeklinde yorumlanmıştır. Bu inanca göre baykuş kimim evinin üstünde duru ve karga gibi öterse oranın yıkılıp virane olacağı düşünülür (İşçi, 2016, s. 39).

Baykuşla ilgili inanışlar genel olarak ölümle ilgilidir. Bölgede baykuş sözlü kültür ürünlerinden olan beddualar içinde de yer almıştır. Bu beddualar “Ocağında baykuşlar

ötsün, ocağına baykuşlar tünese” şeklinde ifade edilir. Bölgede ocak soy ile ilişkilendirildiği için soyun kurusun, ölüm haberin gelsin şeklinde düşünülerek söylenir.

2.3. Tavukla İlgili İnanışlar

Birçok hayvan gibi tavukla ilgili inanış ve uygulamalarda oldukça fazladır. Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan tavuk 12 hayvanlı Türk takviminde de bulunmaktadır. Tavuk ötmeyen bir hayvandır ve ötmeye çalışması uğursuzluk getirir inancı bulunmaktadır. Ayrıca rüyada tavuk görmek ölüm haberinin geleceğine yorumlanır (Öztürk, 2022, s. 208). Ardahan’da gece tavukların ötmesi kötü habere yorumlandığı gibi eve kötü ruhların girdiğine ve tavukların bunları gördüğüne, ölüm olayının gerçekleşeceğine yorumlanmaktadır. Tavukların ölüm habercisi olduğu inancı bulunmaktadır (Örnek, 1971, s. 17). Öten tavuğun kesilmesi gerektiği Alevi inancında da bulunmaktadır (Türkdoğan, 2019, s. 65-66).

Tavuklarla ilgili inanışların içinde tavukla büyü yapma inanışı da bulunmaktadır. Büyü yapmak genellikle kara renkte tavuk tercih edilmektedir (Öztürk, 2022, s. 206)

Çalışma sahamız Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde tavukla ilgili inanışlar içerisinde en farklı olanı Ardahan’da tespit edilen bir inanıştır. İnanışa göre sürekli ağlayan ama neyi olduğu anlaşılmayan bebeklere ortadan ikiye ayrılarak kesilen karatavuk kanlı şekilde sarılmaktadır. Bebeğe sarılı halde bekletilen tavuk daha sonra çocuktan ayrılarak toprağa gömülür.

Eski Türk inançlarından yeraltı tanrılarına kara renkte kurban veren şamanların yaptığı törenlere benzemektedir. Ardahan’da bu işlem yapılırken bebekte olan hastalık veya kötü ruhlar toprağa gömülmek amaçlanır. Bu inanışın temeli kötü ruhların yeraltında yaşıyor olması ve insanları rahatsız ettiklerinde kara kurban verilecek hastanın iyileştirilebileceği düşüncesi bulunur (Gömeç, 2016, s. 50).

Ardahan’da tavuk pisliğinin de halk hekimliği alanında kullanıldığı görülmüştür. Sancısı olan bebeğe tavuk pisliğinin beyazı anne sütüyle karıştırılarak yedirilirse sancısının duracağına inanılır. Ayrıca dolama olan parmağa tavuk pisliği sürülürse iyileşeceğine inanılır (Saltaş Korkmaz, 2024, s. 64).

Kars’ta bebeklerin beyaz tenli ve güzel olması için anne adayları genellikle tavuk eti tüketirler (Balkaya, 2016, s. 195).

Artvin’de bebeklerin uzun boylu olması istendiği zaman tavuk boynuna iğne geçirilerek beşiğine ya da yastığının altına konulmaktadır. Büyüsel bir işlem olan bu uygulama ile bebeğin uzun boylu olacağına inanılmaktadır (Kaya Karasüleymanoğlu, 1950, s. 79).

2.4. Horozla İlgili İnanışlar

Eski Türkçede “takıgu” şeklinde ifade edilen horoz ve tavuk, Orta Asya Türk kültüründe kutsal kabul edilen önemli kanatlı hayvanlardandır (Esin, 2001, s. 35). Eski mezarlarda bu hayvanlara ait figürlerin olduğu bilinmektedir. Tavuk ve horozun eski Türk inancında özellikle kötü ruhları kovan, koruyucu bir simge olarak algılandığını göstermektedir (Kalafat, 2016, s. 101-102).

Horozun, günümüzde Sünni ve Alevi Bektaşî gibi cemaatlerde kurban olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu sebeple birçok mevsimsel, geçiş ve bereket törenlerinde horoz ve tavuğun tercih edildiği görülmektedir. Örneğin; Alevi Tahtacılar topluluğunda en önemli kurban hayvanı horozdur (Büyükokutan Töret, 2017, s. 346).

Çalışma sahasında horozla ilgili inanışların az olduğu görülmektedir. Ancak tespit edilen inanışlar ele alındığında ötme zamanının uğursuzluk ile ilişkilendirilmesi kötüyü sembolize eden hayvanlar arasında olduğunu göstermektedir. Gece geç saate öten horozun ve tavuğun eve giren kötülükleri hissettiği ve çağırdığı inanışı bulunmaktadır.

Bütün hayvanlarda olduğu gibi horozunda yersiz zamanlarda ötmesi uğursuzluk sayılmış ve “vakitsiz öten horozun başı kesilir” denmiştir (Sinmez & Aslım, 2017, s. 214).

Anadolu’nun birçok yerinde geç saate öten horozun uğursuzluk getireceğine inanılır. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde gece öten horoz ev sahibinin öleceğini bildirir inanışı bulunmaktadır. Artvin’in Murgul ilçesinde hamile kadın horoz eti yerse, bebeğin pürüzsüz bir cilde sahip olacağına inanılmaktadır (Kaya Karasüleymanoğlu, 1950, s. 34)

2.5. Ejderhayla İlgili İnanışlar

Artvin Murgul ilçesinde ejderhanın varlığına inanılır ve doğal afetlere neden oldukları düşünürler. Artvin’de geyiklerin yüz yılda bir ejderha doğurduğuna inanılır. Doğanın bu olayı kabul etmemesi üzerine sel felaketleri yaşandığı söylenmektedir. Sel baskınlarıyla birlikte ejderhaların ortaya çıktığı düşünülür (Çelikarslan, 2008, s. 247).

Eski Türk toplumlarında, yağmur yağarken oluşan şiddetli gök gürültüsünün gökyüzünde yaşayan bir varlıktan tarafından oluşturulduğu düşünülmektedir ve susturmak içinde göğe ok atıldığı bilinmektedir. Altay ve Sibiry halkları tarafından ise, gök gürültüsü bir tür hayvan ya da ejderha şeklinde bir varlık tarafından oluşturulan sesler şeklinde tanımlanmaktadır. Ardahan’da gökyüzünde bulunan bir ejderhanın varlığından bahsedilir. Be ejderhanın yeryüzünde insanlar tarafından yapılan günahları gördükçe sinirlenerek kükrediğini, kuyruğunu salladığı söylenir. Ejderhanın kükremesi gök gürültüsü olarak dünyadan duyulur. Kuyruğunu salladığında oluşan rüzgârın hortum, yere değen kuyruğundan çıkan ışığın yıldırım ve şimşek olduğuna inanılır.

Çalışmamızda Kars-Ardahan ve Artvin illerinde hayvanlarla ilgili birbirinden farklı inanış tespit edilmiştir. Bu hayvanların Türk mitolojisinde simgeledikleri anlamlar göz önüne alındığında bölgede hayvanlarla ilgili tespit edilen inanışların Eski Türk inanç ve uygulamalarından kaldığı, bazılarının ise İslamiyet’in kabulü ile İslami değerler yüklenerek önemlerinin devam ettiği görülmüştür. Bölgede hayvanlarla ilgili inanışlar ele alınırken; uğur ve uğursuzluk, halk meteorolojisi, nazar, bereket, haber verme, olağanüstü varlıklar, hayvanların cinsiyeti ve ölümle ilgili inanışlar olmak üzere farklı başlıklar altında şekillendiği görülmektedir. Çalışmada ise hayvanlar iyi sembolize eden hayvanlar ve kötüyü sembolize eden hayvanlar şeklinde kategorileştirilmiştir.

Eski Türklerde siyah rengin kötü ruhları beyaz rengin iyi ruhları temsil ettiği bu yüzden siyah renkte olan hayvanların kötü ruhlara beyaz hayvanlarında iyi ruhlara kurban edildiği, onlar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Çalışma sahamızda siyah at uğursuzluk beyaz at uğur getirir inanışının temeli eski Türk inançlarından. Al karısının atları sevdiği geceleri ahırda bindiği ve saçlarını ördüğü inanışı ile al basması yaşayan kadının yanına getirilen beyaz dişi atın al kızı görünce kişnemesi, al kızının lohusadan çıkarak ata binmesi inanışı yine eski Türklerden kalan halk arasında hala inanılan inanışlardandır. Atın insanlara yardımcı olması için gökten indirildiği inancı ata kutsallık vermektedir. Atın insanları kötü ruhlardan koruduğu için ata ait, atın kullandığı araç gereçlerde insanlara fayda sağlamaktadır. At nalı nazara karşı eve, kapıya ambara asılmaktadır. Yaşarken kutsal olan hayvan öldükten sonra sihri gücünü kemiklerine iletir inancıyla bölgede at kafatası bolluk ve bereket getirmesi için ambara, samanlığa, ahıra ve yazın tarlaların ortasına koyulmaktadır. At kafatası bölgede özellikle yağmur duası esnasında kullanılmaktadır. Üzerine dualar yazılan kafatası akan suya bırakılır. Atın bir

parçası olan kılı gece dışarda kalan kişiler tarafından kullanılmaktadır. At kılıyla çiziden çemberin içine kötü ruhların giremeyeceği inancı da aynı kökendir. Atın doğum yaptıktan sonra yavrusunu sarıp sarmayan perde, zarar verilmeden alınırsa bu perde içine erken doğan bebekler koyulmaktadır. Bölgede eskiden doktora gitmeyen kadınlar ebeler tarafından doğurtulurdu. Erken doğumlarda bu atın perdesi ortaya çıkarılarak küvez işlemi görürdü. Atın kötülükleri kovması, nazara karşı koruması, halk hekimliği alanında bebeğe can vermesi, bereket ve yağmur için ata ait kemik ve araçların kullanılması dışında atın davranışlarına göre de halk inanışları bulunmaktadır. Atın acı acı kişnemesi sahibinin öleceği inancını barındırmaktadır. Atın gözünün perdesi olmadığı için kötü ruhları görebildiği inancı Azrail'i de gördüğünü sahibine zarar vereceğini anladığı için kişnediği düşünülmektedir. Kısacası eski Türk inançlarında ata verilen kutsiyet günümüzde Kars Ardahan ve Artvin illerinde hala geçerliliğini korumaktadır. At etrafında oluşan inanışlarda eski Türk inançlarının izleri fazlasıyla görülmektedir. At nalı ve kemiklerinin kullanılması sempatik büyülerdendir. Bölgede ejderhayla ilgili derlenen inanışlar Artvin ile Ardahan'da farklılık göstermektedir. Ardahan'da gökyüzünde yaşayan yedi başlı bir ejderhanın varlığından bahsedilir, bu ejderhanın zincirli olduğu ve insanlar dünyada onu kızdıracak davranışlar sergilediğinde zincirlerini kırmak için kuyruğunu salladığı bu kuyruğu ile hortum, fırtına gibi doğa olaylarına neden olduğu düşünülür. Gökyüzünde olduğu düşünülmesi eski Türk inançlarının izlerini göstermektedir. Denize kıyısı olması ve Karagöl gibi önemli bir göle sahip olması Artvin'de ejderha ile ilgili inanışların suyla ilgili olmasına sebep olmuştur. Bölgede genellikle sel baskını ile gelen ejderha anlatıları mevcuttur bu da denize kıyısı olan Artvin ili ve ilçelerindeki inanışların Kars ve Ardahan'a göre biraz farklı olduğunu göstermektedir. Artvin'de ejderhaların yüzyılda bir dünyaya geldiğini ve bir geyik tarafından doğurulduğu inancı da farklıdır.

Bölgede hayvancılığın geçim kaynağı olarak yapılması besi hayvanlarının değerini arttırmış ve onlara zarar verebilecek hayvanlardan korkulmuştur. Hayvancılıkla uğraşan halkın en büyük korkusu kurttur. Bölgede kurttan korkan halk, kurttan korunmanın yöntemlerini aramıştır. Kurtağzı bağlama inancı buradan gelmektedir. Bölge halkı kurttan korktuğu kadar kurda saygı duyarak onun gücünden yararlanmak istemiştir. Bebeklerin beşiğine kurtpençesi ya da dişinin asılması temas edilenin gücünden yararlanma inancına dayandırılabilir.

Eski Türk inanç sisteminde hayvanlara ait objeler nazarlık v muska olarak nazara ve kötü düşüncelere karşı kullanılmaktaydı. İslamiyet'in etkisi ile muska genel itibarıyla bir kâğıda yazılan duaların muşamba, deri ya da demirden üçgen şekli verilen nesnelere koyulduğu görülmüştür. Ancak çalışma sahamızda kurtpençesi ve kurt dişi günümüzde de olmak üzere çocukları nazardan korumak muska veya nazarlık olarak kullanılmaktadır.

Bölgede inanışlar bakımından en aktif diyebileceğimiz iyi sembolize eden hayvanlardan biri de koyundur. Koyun bölge için zenginliğin sembolüdür. Koyun hızlı çoğalabilen bir hayvan olduğu için kısır kadınların tedavilerinde koyun ve koyun ürünleri kullanılmaktadır. Özellikle kısır kadının tedavisinde koyunyünü, kuyruk yağı, koyun derisi derisi, dışkısı (kerme), peynirinin suyu (şırat) gibi birçok ürün kullanılmaktadır. Eski Türk inançlarında yer alan temas büyüleri burada karşımıza yine çıkmaktadır. Üremesi çok olan koyunun doğurganlık özelliğinden yararlanmak için koyuna ait ürünlerle kadının rahmi temas etmektedir.

Sonuç

Çalışmada ele alınan hayvanlarla ilgili inanışların genellikle eski Türk inanç sisteminin kalıntıları olduğu görülmektedir. Bölgenin dağlık ve engebeli olması kışların uzun ve çetin geçmesi bölgeyi dışarıya karşı kapalı bir toplum hâline getirmiştir. Bu nedenle de yerel halk eski inanç sistemini canlı tutmuş, günümüze kadar ulaştırmıştır. Bakıldığında özellikle at ve koyunun geçmişten günümüze insan hayatında aktif rol oynaması ve eski Türklerde kurban edilmeleri nedeniyle bölge inanç sisteminde oldukça yaygın bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Günümüzde meydana gelen teknolojik gelişmeler neticesinde atın kullanım alanı daralmış bu nedenle de ata verilen önem gittikçe azalmıştır. Atın kötü ruhlardan korunma, nazara karşı koruma, yağmur duası ve bereket için kullanımları bölgede yer almakla birlikte son yıllarda bu kullanımları azalmaya başlamıştır.

Hayvanlar üzerinden ele alınan inanışların çoğunda temas ve sempatik büyülerin bölgede aktif olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. At, kurt, koyun, köpek, baykuş ve tavuk gibi hayvanların kendileriyle veya onlara ait objelerle temas edildiğinde onlarda var olan bir takım gizli güçlerin kişilere geçeceğine inanılmaktadır. Bu eski Türklerde kutsal olanla temas edildiğinde isteklerin kabul edilişi inanışına dayanmaktadır.

Kutsal olana kurban verilen koyunun da doğurganlık özelliğinden faydalanmak için bölgede yapılan inanış ve uygulamaların temelinde koyun ve koyunun beden bütünlüğünden ayrılmış objelerle temas etme inanışı bulunmaktadır.

Köpeklerle ilgili inanışlar ele alındığında köpek pisliğinin muska şeklinde bebekleri kötü ruhlardan ve nazardan korumak için kullanıldığı tespit edilmiştir. Şamanizm’de güçsüz şamanların kötü ruhlara karşı koruyucu ruhu köpektir. Koruyucu ruh olarak şamana yardım eden köpek Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde de bebekleri kötü ruhlar ve olumsuz durumlardan korumak için kullanılmaktadır.

Kurt ile ilgili inanışlar ele alındığında kurt kılının burun deliğinden geçirilmesi durumunda bebeğin yiğit olacağına olan inanış kutsal olan kurdun herhangi bir objesi ile temas ederek onun kutsallığından ve gücünden yararlanma inanışına dayanmaktadır.

Bölgede eski Türk inanç sisteminin kalıntılarını daha çok tavukla ilgili inanışlarda görmek mümkündür. Hastalanan bebeğe karatavuk sarılması ve bu tavuğun işlem sonrası toprağa gömülmesi tamamen kara şamanların kötü ruhlara verdikleri kara kurban ritüeline benzemektedir. İşlem sonrası toprağa gömülmesi bebekte olan kötü ruhun geldiği yere, yeraltına gönderilmesi için gerçekleştirilmektedir.

Bölgede kötüyü sembolize eden hayvanlardan kedi ele alındığında kedinin genellikle kötüyle ve kötü ruhlarla ilişkilendirildiği görülür. Al kızı, cazı, cadı, hortlak vb. kötü ruhların kedi kılığına girdiği inanışının temelini eski Türk inanç sistemindeki kötü ruhlardan olan Kamos’un kedi şeklinde tarif edilmesine dayandırılabilir. Kötü bir ruhun kedi kılığına girebilmesi düşüncesi günümüze kadar gelmiş ve kedilere karşı dikkat edilmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Lohusa kadın, bebek ve hastalar hatta ölümler bile kedilerden korunmaya çalışılmıştır.

Baykuş bilgeliğin ve ölümün habercisi olarak görülmüş ve kötüyü temsil eden hayvanlar içinde ele alınmıştır. Bölgede diğer hayvanlar gibi baykuşun tırnağından veya tüyünden faydalanmak için bebeğin beşiğine asma ritüeli bulunmaktadır. Türk mitik düşünce ve inancında Gök Tanrı gökyüzünü, iyiliği ve aydınlığı temsil etmektedir. Erlik ise geceyi, karanlığı ve kötülüğü temsil etmektedir. Gece görülen baykuşun kötülükle bağdaştırılması ve ölüm haberini vermesi onu olumsuz hayvan olarak göstermiştir. Erlik

ile bağı olan hayvanın bir parçası bebeğin beşiğine koyulursa bebeğe nazarın veya kötülüğün yaklaşmayacağı inancı da buradan gelmektedir.

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde tespit edilen hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaların günümüzde hâlâ aktif olanları bulunduğu gibi unutulmaya yüz tutanları da bulunmaktadır. Bölgenin olumsuz hava şartları, engebeli ve dağlık yüzey şekilleri, bölge halkının hayvancılık yapması ve bunun için dağlık alanlarda yaşaması, bölge halkını kendi iç dünyasında yaşamaya itmiş, bölgenin kısmen izole kalmasını sağlamıştır. Bölgenin sözlü kültür ürünleri açısından zengin olması da yine coğrafyanın yöre halkına etkisiyledir. Yörede yaşam ağırlıklı olarak köylerde sürdürüldüğü için modern hayattan uzak yaşamını sürdüren halk gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Değişen coğrafya ve inanç sistemine rağmen halk, Eski Türk inançlarını bir hırka gibi çıkarıp kenara koymamış, İslamiyet'in kabulüyle inançlara eklenen birtakım değişikliklerle inanışlar devam ettirilip yaşatılmaktadır.

Kaynakça

- Altınkaynak, E. (2016). Meydancık beldesi Gürcülerinde geçiş dönemlerinde doğum. *Karadeniz*, 8(32), 48-52.
- Altınkaynak, E. (2016). Meydancık beldesi Gürcülerinde ölüm. *Karadeniz*, 8(31), 21-26.
- Araz, R. (1995). *Harputta eski Türk inançları ve halk hekimliği*. Ankara: AKM Yayınları.
- Arıcı, B. (2018). *Konya ili Selçuklu ilçesi halk inanışları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Arık, D. & Eroğlu, A. (2017). *Halk inançları el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Balkaya, A. (2016). Kars'ta doğum adetleri. *Journal of World Turks*, 8(2), 193-197.
- Başak, V., & Esen, S. (2020). Uşak ili ve çevresindeki doğum ile ilgili inanış ve uygulamalar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, 7(10), 143- 164.
- Büyükokutan Töret, A. (2017). *Muğla Alevi Türkmen kültürü*. Konya: Kömen Yayınları.
- Çapan, E. (2022). *Ardahan ili Göle ilçesi geçiş dönemleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ardahan: Ardahan Üniversitesi.
- Çelikarslan, A. (2008). *Artvin ili Murgul ilçesi folkloru (metin-inceleme)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin anahatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Düzen, B. N. (2021). *Artvin doğaüstü anlatılarda cadı/ cazi memorantları ve motifsel İncelemesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Artvin Çoruh Üniversitesi.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde ölüm ve ölümlle ilgili rit ve ritüeller. *Milli Folklor*, 7(54), 86-101.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Gömeç, S. Y. (2016). *Şamanizm ve eski Türk dini*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Havuz, H. (2018). *Artvin ilçe merkez ve köylerinde derlenen memoratların söz varlığı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Artvin : Artvin Çoruh Üniversitesi.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2017). *Diyarbakır efsaneleri*. Kaynak Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

- Irmak, Y. (2018). Bingöl Halk inançları ve uygulamaları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 17, 191-222.
- İşçi, İ. (2016). *Kars ili ve çevresinde manevi halk inançlarının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Kabak, T. (2011). Derinkuyu yöresi halk inanışları. [Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi.
- Kalafat, Y. (2006). *Doğu Anadolu'da eski Türk inanışlarının izleri*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Kara, Ö. (2023). *Kars Yöresi halk inanışları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Iğdır: Iğdır Üniversitesi.
- Karakaş, R. (2020). *Güneydoğu Anadolu halk inanışları (Dicle bölümü)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaya Karasüleymanoğlu, Ş. (1950). *Artvin halk biliminde çizgiler*. Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Korkmaz, E. S. (2024). *Ardahan'da doğum, düğün ve ölüm aşamaları*. Ardahan: Ceren Kitabevi.
- Korkmaz, R. (2015). *Çıldır Folklor ve etnografyası*. Ankara: Karadiz Dergi Yayınları.
- Mollaibrahimoğlu, Ç. (2008). *Anadolu halk kültüründe hayvanlar etrafında oluşan inanç ve pratikleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Trabzon: Kardeniz Teknik Üniveristesi.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları. .
- Özen, R. & Yüksel, E. (2014). Kayseri folklorunda hayvanlar ile ilgili inanışlar üzerine bir değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 11(1), 23-28.
- Öztürk, D. C. (2022). Hayvanlarla ilgili inanışlar ve toplum etkileşimi: Anadolu örneği. *Kadim Akademi*, 6(2), 201-211.
- Siddiq, A. B. (2019). *Tarihöncesi toplumlarda insan-hayvan ilişkisi ve Orta Anadolu çanak çömleksiz neolitik dönem faunas*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Siddiq, A. B. & Şanlı, S. (2000). Animals and pastoral groups in the mountainous Ömerli district of southeast Anatolia. *Anthrozoös*, 33(2), 153-173.
- Sinmez, Ç. & Aslım, G. (2017). İç Anadolu bölgesindeki hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar üzerine bir değerlendirme. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 81, 205-232.
- Şenesen, İ. (2015). *Adana halk inançlarında eski Türk inanışlarının izleri karşılaştırmalı inceleme*. [Doktora Tezi]. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Türkdoğan, S. T. (2019). *Alevi inançlarında hayvan mitolojisi ve tabusu*. [Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Uyanık, Z. & Kala, A. (2013). Ardahan Yöresi (Damal) Alevilerinde "Hakk'a yürüme erkânı": Ölümle ilgili inanış ve uygulamalar. *Folklor, Edebiyat*, 19(76), 163-172.
- Yörükan, Y. Z. (2014). *Müslümanlıktan evvel Türk dini Şamanizm*. İstanbul: Ötüken Yayınları.